

Litteratur.

Kr. Erslev. Erik af Pommern, hans Kamp for Sønderjylland og Kalmarunionens Opløsning. Kjøbenhavn 1901.

Først efter 19 års forløb har professor Erslev givet os den fortsættelse af sin „Dronning Margrethe“, der var lovet i denne bogs hovedtitel „Danmarks Historie under Dr. Margrethe og hendes nærmeste Efterfølgere“. Andre litterære arbejder og ikke mindst hans akademiske lærervirksomhed har været medvirkende hertil, men ganske bortset fra disse forhindringer er det forståeligt nok, at selve æmnet ikke havde den dragende kraft som den foregående menneskealders historie med sin geniale hovedperson og hendes sejrrikt gennemførte planer. Tilmed var en hovedside af kongens historie, nemlig den svenske opstand og Kalmarunionens opløsning, behandlet så indgående og dygtigt, at her så godt som intet var at ændre, og medens tyngdepunktet i „Dronning Margrethe“ netop lå i skildringen af hendes unionelle politik, samler interessen sig denne gang om den sønderjydske kamp.

To store opgaver tog kong Erik i arv efter sin fostermoder: Unionens opretholdelse og Sønderjyllands generhvervelse, og dertil føjede han selv en ny: Udviklingen af en selvstændig af Hanseaterne uafhængig borgerstand. Ingen af disse opgaver mægtede han at løse, og haarde er de domme, der fældes over ham af historieskriverne ligefra Arild Hvitfeldt og ned til Frederik Barfod. Ene A. D. Jørgensen danner med særlig henblik på Sønderjylland en undtagelse. „Kong Erik havde ikke været sin opgave voxen, men ingen Dansk vil kunne nægte ham sin højagtelse og taknemlighed“, hedder det i de „Fyrretyve Fortællinger“. Hvilke nye resultater har nu denne bog bragt, hvilke ændringer må den medføre i vor opfattelse af denne tid?

Ligesom Erik i Danmark i det hele og store hævdede den stærke, næsten uindskrænkede kongemagt, der var grundlagt af Valdemar Atterdag og Margrethe, fulgte han også i unionens styrelse det spor, hans forgængerinde havde anvist ham. Tværtimod Skandinavismens opfattelse af Kalmarunionen som et forsøg på at sammensmelte de tre folk, at skabe et „treenigt Norden“ godtgjorde Erslev i 1882 med uomstødelig sikkerhed, at unionen, som den førtes ud i livet af sin stifterinde, betød og måtte betyde Danmarks overherredømme. Og om unionsbrevet, som man tidligere havde opfattet som det fuldgyldige udtryk for dronningens tanker, påvistes det, at det svarede saa lidet til hendes ønsker, at hun gjorde alt for at lade det synke i glemsel og i dets sted sætte sin egen viljes uskrevne lov, hvis grundtanke ikke var en dansk-svensk-norsk kongemagt, men en udvidelse af den danske konge-

magt, så den rakte fra Ejderen til Nordkap, fra Vesterhavet til den botniske bugt. I praxis viste dette sig ved, at medens så godt som alle vigtigere slotte og len i Sverige og Norge overdroges til danske (eller tyske) adelsmænd, fandt det tilsvarende aldeles ikke sted i Danmark. Men denne politik stik mod selve unionens grundlov, hvis hovedtanke netop var, at hvert rige skulde bevare sin indre selvstændighed, måtte lide skibbrud i det øjeblik, de to andre folks nationalfølelse og selvbevidsthed blev vakt. Med urette har derfor eftertiden kastet skylden for opløsningen alene på Eriks skuldre, ansvaret falder tilbage på dronning Margrethe, omend det er sandsynligt, at bruddet vilde have haft en mindre absolut karakter, hvis det var indtruffen under en mere smidig og overlegen regent.

Også overfor Sønderjylland stræbte kong Erik efter samme mål som dronning Margrethe, men midlerne var unægtelig forskellige. Optaget som dronningen i begyndelsen af sin regering var af at skaffe sin søn Sverigs krone, havde hun forsonet sig med de holstenske grever, der efter Valdemar Atterdags død havde bemægtiget sig Sønderjylland, og givet dem hertugdømmet som arveligt len. Men da det rette øjeblik kom efter hertug Gerhards fald (1404), forstod hun med list og lempe ved køb og pant at gøre sig til herre over så godt som hele landet; kun Als og Gøttrup med en del af Sydslesvig blev i Holstenernes magt. Man kan ikke undre sig over, at disse ikke i længden roligt fandt sig i dronningens fremtrængen, omend denne nok så meget var skjult under venskabs maske; 1410 greb de til våben, og der begyndte nu en krig, der af-

brudt af talrige frugtesløse voldgiftsmøder og stilstande, som ingen af parterne overholdt, først fandt sin endelige afslutning ved freden i Vordingborg 1435. Denne krig, under hvilket forholdet til Hansestæderne for begge parter var af den mest afgørende betydning, er fortræffelig skildret af forfatteren; meget nyt har han fremdraget og, hvad der ikke har været let, han har forstået at gengive et så genstridigt stof som alenlange ubehjælpelige referater af voldgiftsmøder på en sådan måde, at det ej virker ensformigt og trættende. Helt end følge hans skildring af kampen, vil vi dog dvæle lidt ved de standpunkter, ud fra hvilke den førtes, så meget mere som der netop her gives en fylde af nye oplysninger og synspunkter fremsatte med den tankens klarhed og skarphed, der parret med den største omhu i undersøgelsen er så karakteristisk for professor Erslevs hele forfattervirksomhed.

De unge holstenske grevers standpunkt kan sammenfattes i de to sætninger: Sønderjylland er et selvstændigt land, og Sønderjylland er deres slægts arvelige len, hvilket sidste de hovedsagentlig støttede på det lensbrev, kong Valdemar Eriksen 1326 havde givet deres oldefader grev Gert, hvorimod deres faders forlening med hertugdømmet i 1386 stod for dem som noget mere underordnet. Medens greverne vedblivende holdt fast ved dette program og ud herfra krævede at blive forlenede med hertugdømmet, forandres kongens opfattelse af dettes retsstilling i årenes løb. På stridens første stadium falder den for så vidt sammen med Holstenernes, som han anerkender, at landet er et arveligt len; ved at gribe til våben mod deres lens-

herre havde greverne imidlertid forbrudt lenet, der derfor måtte falde tilbage til ham. Udfra dette synspunkt fældes Danehofsdommen i Nyborg (1413), der frakendte Schauenburgerne al ret til hertugdømmet. Der kunde protesteres mod denne dom, og der blev protesteret, men få år efter dukker en fuldstændig ny opfattelse op, mod hvilken alle Holstenernes breve og beviser magtesløst måtte prelle af, dens rigtighed forudsat. Uden at det er muligt helt at påvise overgangen fra det ældre standpunkt til det nye, hævdedes det nu, at Sønderjylland slet ikke var noget arvelen, thi det var en del af Danmark, og i Danmark kendtes den slags len aldeles ikke; det kunde kongen bevise ved vidnesbyrd fra alle rigets landsting. Det var en provins ligesom Fyen og Jylland, og når grevernes forfædre faktisk havde haft herredømmet der, ja da skyldtes det ganske andre grunde: Pantsætning eller simpel erobring, aldeles ikke nogen forlening.

Hvorledes var det nu muligt, at kongen, sikkert i den bedste tro, kunde fremsætte en sådan påstand, der stod i den skarpeste modstrid til de faktiske forhold? Med rette gør professor Erslev her opmærksom på en omstændighed, der er af den største betydning for vurderingen af alle middelalderens og den begyndende nytids statsretlige teorier, og som ikke tidligere er bleven tilstrækkelig betonet. Det er tidens utrolig ringe historiske viden. Man havde nogenlunde rede på begivenhederne, så langt de ældste dalevendes hukommelse rakte tilbage. „Om hvad der lå forud, var der derimod ikke mere nogen mundtlig overlevering; man måtte bygge på, hvad man kunde læse i

de middelalderlige årbøger, og disses magre efterretninger ydede kun ringe oplysning, eller man måtte slutte ud fra de spredte dokumenter, som man ret tilfældig havde fået fremdraget. Herfra faldt der enkelte lysglimt over fortiden, men ellers hvilede denne ganske i mørke; man kunde hverken få sammenhæng i tildragelserne eller forståelse af forholdene.“ Mindst gælder dette Holstenerne. De viser sig ganske vist såre uvidende, når talen er om politisk geografi; Sønderjylland ligger i Tyskland, om end på grænsen af Danmark, siger de. Men de har haft deres arkiv i god orden, og deres statsretlige teorier er i det hele og store rigtige. Selv om man i vore dage vilde lægge hovedvægten på forleningen af 1386, ikke på den fire år efter ophævede forlening af 1326, havde de dog ret i, at hertugdømmet var et arveligt len. Ulige svagere står kong Erik, omend hans opfattelse delvis lader sig forklare. Det var for så vidt rigtigt, at len i almenevropæisk forstand ikke fandtes i Danmark. Hvad man der kaldte len, var, som Erslev andetsteds har påvist, kun en administrativ inddeling, lensmanden var en slet og ret kgl. embedsmand, ikke en så godt som uafhængig herre som i Tyskland. Men han overså, at rundt omkring ved rigets grænser havde der siden Valdemar Sejrs dage udviklet sig en række len, hvis fyrstelige indehavere efterhånden havde opnået en stilling, der var de tyske lensmænds såre lig. Af disse „fyrstelen“ var imidlertid ene Sønderjylland tilbage, og selve dette havde man vænnet sig til at opfatte som en samling af enkelte landsdele og slotte; for en tid, der havde så ringe historisk sands,

lå det da nær at udvidde de forhold, der gjaldt for hver enkelt af disse dele, til at omfatte det hele land.

Det er bekendt, at kampen om Sønderjylland endte med Holstenernes sejr. Vel erobrede Erik selve Slesvig by, således at Gottorp kom i den yderste nød, og han opnåede, at opmanden, den tysk-romerske konge Sigismund fradømte greverne al ret til landet. Men Gottorp blev frelst, og trods Sigismunds dom kom borg efter borg i Holstenernes vold; da de 1431 havde erobret kongens hovedfæstning, den af ham anlagde borg ved Flensborg (Duborg), var kun en smal strimmel af Nordslesvig i dansk besiddelse. Hvorledes kampen mellem de tre nordiske rigers konge og de holstenske grever kunde få dette udfald, er et spørgsmål, der aldrig tilfulde vil kunne udredes, selv om den foreliggende bog giver gode fingerpeg til gådens løsning. Man skal således vogte sig for at overvurdere betydningen af den hjælp, Danmark fik fra broderlandene, og man må vel erindre, at Holstenerne til staidighed fandt bistand hos flere nordtyske fyrster. En meget stor fordel fremfor de danske havde de desuden deri, at de boede så nær ved selve kampobjektet. Thi de erobringer, kongen gjorde på sine sommerfelttog — og om andet kunde der ikke godt være tale fra dansk side — tog de tilbage om efteråret og vinteren. Hvad der måske er det mest afgørende, er Hansestædernes stilling. De havde begyndt med at være nevtrale, havde derpå en kort tid stået på kongens side, omend ydert valent; men forbittrede over hans forsøg på at indskrænke deres handelsprivilegier skiftede de front og gik til slut over på grevernes parti.

For dem selv blev krigen til liden gavn og ære; vel fik de ved freden deres privilegier bekræftede, men da de ikke opnåede reelle garantier for deres overholdelse, betød dette uendelig lidt, og den sundtold, kongen midt under krigen (rimeligvis 1429) havde begyndt at opkræve, blev stående trods deres protester. Men de hjalp Holstenerne frem ved at aflede opmærksomheden fra Sønderjylland, og en så afgørende begivenhed som Duborgs fald skyldtes til hælvten deres medvirkning. Selv om Holstenerne ved kampens ophør sad inde med den største del af landet og beholdt det ved freden, må det dog huskes, at de langt fra vandt alt, hvad de havde ønsket; det statsretlige hovedspørgsmål om den arvelige forlening udskødes til senere afgørelse. Og forgæves havde Eriks udholdenhed ikke været, så vist som uden denne næsten en menneskealder lange kamp Holstenerne ikke i 1460 havde kåret Danmarks konge til deres greve. Skulde det end i det lange løb vise sig, at dette blev ligeså skæbnesvangert som kong Eriks sundtold, må det dog huskes, at foreningen i henved 400 år virkede til alle parters tilfredshed.

Kongens politik kan sikkert overvejende føres tilbage til hans eget initiativ, og den rette opfattelse af hans personlighed bliver derfor af den største betydning. Hvad samtidens historieskrivere beretter om mennesket Erik, er ikke meget, og det lidet der haves, stammer endda fra fjendehånd, men udfra de spredte træk, der findes i tidens aktstykker, navnlig de hanseatiske rådsherrers depecher, er det lykkedes forfatteren at tegne en fin og forstående karakteristik. Det ligger nær at sammenligne kongen med hans forgæn-

ger dronning Margrethe. Ligesom hun var han fuld af høje tanker om sit kald, ivrig efter at fremme såvel kronens magt som sine undersåtters vel. Men hvor uendelig forskællig var han alligevel ikke. Dronningen yndede ikke at tænde to ilde på en gang, hedder det træffende i en lybsk krønike; hun vandt frem gennem indrømmelser, som hun senere forstod at bryde brodden af, medens han ingensinde lærte, at man i politik ikke får et æble uden at give en pære istedet. En svensk dom om hende lyder, at hun var over al måde listig, hun yndede at fare med lempe, de klare afgørelser var ej hendes sag; han derimod er en hidsig og i høj grad åben natur, til fingerspidserne en rettens mand, båret oppe af en klippefast tro til, at han har retten på sin side, og at denne ret må sejre, kort sagt et stort stykke af en idealist. Det slog mig ved min første flygtige gennemlæsning af bogen, hvor uendelig tragisk i ren antik forstand kong Eriks skæbne i grunden var, og det glædede mig at se, at forfatteren selv på den allersidste side netop brugte dette ord. Thi den ret, han kæmpede for i en kamp, hvor kronen tilsidst blev indsatsen, var jo juridisk set uret. Han havde uret, når han i sin unionsstyrelse gjorde Danmark til hovedlandet, men så fortvivlet artede forholdet sig, at han i virkeligheden ikke kunde gøre andet. Thi i selve magtfordelingen mellem de tre lande lå netop Kalmarunionens dødsspire, så vist som Danmark var for stærkt til at ville indrømme Sverige og Norge en ligestilling, for svagt til at kunne undervinge dem. Og i kampen om Sønderjylland havde Holstenerne utvivlsomt den formelle ret på deres side,

men ligeså utvivlsomt var det en livsbetingelse for Danmark at få dette spørgsmål løst på en sådan måde, at leddet atter kom i lave. Han mægtede ikke at nå dette mål, lige så lidt som han ævnede at knække Hanseaternes merkantile overherredømme, men det er hans ære, at han kæmpede derfor til det sidste, og „eftertiden bør i alt fald anerkende, at han i store grundspørgsmål viste sine efterfølgere på Danmarks trone den rette vej.“

Professor Erslevs bog er et indlæg til gunst for denne konge, hvis navn og gode rygte er bleven så stærkt medtaget, den er helt igennem båret oppe af ønsket om at fælde en retfærdigere dom, og der er da heller ingen tvivl om, at det billede, den giver af kongen, lange tider vil blive stående. Man kan forsåvidt godt kalde den et oprejsningsskrift, en „ehrenrettung“ for at tale tysk, men det behøver næppe at siges, at den er kemisk fri for de fejl, der som oftest klæber ved den slags litteratur. Den står fuldt på højde med „Dronning Margrethe“, selv om den efter forholdenes hele natur ikke vil medføre en så gennemgribende ændring i vor opfattelse af tiden. Skildringen af sammenstød mellem forskællige nationer plejer ikke så sjældent at få vedkommende forfatters nationalfølelse til at koge over, selvom disse sammenstød ligger så langt tilbage i tiden, at man ikke skulde tro, de kunde tænde nogen ild. Ligesom „Dronning Margrethe“ — og til alt held ligesom næsten al moderne dansk historieskrivning — er denne bog i fuldeste mål objektiv i national henseende. Selvfølgelig kan man se, at den er skrevet af en dansk; det vilde ikke være godt

andet. Men der ydes de holstenske grever fuld ros for deres dygtighed og udholdenhed, ligesom det erkendes, at de såvel som Hansestæderne havde den juridiske ret på deres side. Og jeg tager vist næppe fejl, når jeg påstår, at den mand, der står forfatterens hjærte nærmest, ikke er kong Erik, men hans modstander, den svenske frihedshelt Engelbrecht Engelbrechtsen, han, „der virkede mere for sit folk end nogen før eller senere“, der vakte dets slumrende nationalfølelse og rejste Sverigs bønder til kamp for landets frihed og ret.

M. M a c k e p r a n g.

Haandbog

i det nordslesvigske Spørgsmaals Historie.

Udgivet af de Samvirkende Sønderjydske Foreninger.

Redigeret af Franz v. Jessen. Kjøbenhavn 1901.

Det lader sig ikke nægte, at der var en tid, da kendskabet til de nordslesvigske forhold just ikke var dybtgående i kongeriget. Selvfølgelig menes hermed ikke, at det skortede på interesse for befolkningens nationale kamp; tværtimod. Men kun i de allergroveste træk vidste man besked om de våben, hvormed der kæmpedes, og om livet, som det levedes dernede til dagligdags. Man var tilbøjelig til at tage ret lyrisk på tingene, minderne spillede en mægtig rolle, og rejserne i Sønderjylland artede sig for såre mange som en slags valfarter; man „studerede“ hovedsagelig slagmarkerne fra de to krige og opsogte de faldnes

grave. Jeg vil ikke sige, at man glemte de levende for de døde, men det er dog et spørgsmål, om ikke et besøg ved en soldatergrav for de fleste stod som mere tillokkende end et besøg hos en nordslesvigsk bonde. „Derovre fra Grændsen“ er karakteristisk for denne tid. I alt dette er der i de forløbne år foregået en lykkelig forandring; interessen har fået en sund realistisk ballast, og megen virkelig kundskab er spredt ud mellem folk. De forskællige foreninger, dagspressen og ikke mindst dette tidsskrift har her gjort en god gerning. Men adskilligt var der dog endnu, som det langtfra var hver mands sag at skaffe sig tilforladelig kundskab om, fremfor alt et så vigtigt punkt som optanternes retsstilling. Den foreliggende bog har afhjulpet disse mangler; efter dens fremkomst vil ingen dansk med rette kunde sige, at han ikke har kunnet få besked om Nordslesvigernes politiske kår.

Bogens fremkomst skyldes i direkte linje egentlig ingen ringere end fhv. overpræsident v. Köller; det var nemlig udvisningspolitiken, der bragte redaktør Fr. v. Jessen på den gode tanke at samle al den tidligere meget spredte viden i en håndbog, og ved betydelige ofre fra de „Samvirkende Sønderjydske Foreninger“ er det lykkedes at udgive denne i en så monumental skikkelse. Thi det skal strax siges, at ganske bortset fra dens nytte er håndbogen en særdeles smuk bog, så smuk, at det vilde være synd ikke at gøre opmærksom herpå. Redaktøren har på dette felt haft en kyndig hjælper i hr. Gerh. Heilmann, hvem den kunstneriske og typografiske ledelse har været overdraget, og både han og trykkeriet har med ære skilt sig fra

dette hverv. Trykket står rent og skarpt, og de af hr. Heilmann tegnede friser danner en med smag valgt indledning til hver afdeling; ligeledes fortjener flere af kortene al ros for deres klarhed. På ét sted forekommer det mig dog, at man ikke har været rigtig heldig, nemlig med indholdsfortegnelsen. Jeg synes, at valget af typerne hverken er smukt eller praktisk, og jeg ved, at jeg får ondt i øjnene, hver gang jeg skal bruge den! Dette være nu ikke sagt til forklejning for bogens gode navn og rygte, thi den kan godt fremlægges som et bevis på den smukke plads, dansk boghåndværk har tilkæmpet sig i udlandet, ikke mindst i sammenligning med det tyske, tilmed når det betænkes, at det jo ikke har været formålet at give en lækkerbidsken for bogelskere, men noget af så afgjort praktisk natur som en håndbog.

Håndbogen falder i to hovedafsnit, et mindre sproglig-historisk og et større praktisk-politisk, grænsen mellem dem dannes af freden i Wien, der skabte det egentlige „nordslesvigske spørgsmål“, og deres størrelsesforhold er omtrent som en til to. Det nordslesvigske spørgsmål er jo så nøje knyttet til fortiden, at en historisk indledning var absolut nødvendig; noget andet er, om den havde behøvet at være så omfattende. Dette udelukker selvfølgelig ikke, at man er glad over de enkelte bidrag, der hver på sit felt er såre værdifulde. Professorerne Wimmer og Steenstrup har skrevet om runemindesmærkernes og stednavnenes bidrag til bestemmelse af befolkningens nationalitet; således at disse afhandlinger ingenlunde er uddrag af forfatterens større arbejder om disse æmner, men har

absolut selvstændig videnskabelig værdi. P. K. Thorsen har behandlet landets og folkets navn samt folkesproget, og medens den første af hans afhandlinger nok giver anledning til nogen kritik, vil den anden sikkert vække stor opmærksomhed indenfor sprogmandenes kreds, ikke mindst fordi forfatteren har ment at kunne vise, at folkesproget i sognene mellem Slesvig og Husum har været under stærk påvirkning af svensk. Er denne påstand rigtig, må det svenske herredømme i disse egne, om hvilket runestenene og krønikerne beretter, have slået meget dybe rødder. Foruden oversættelser eller uddrag af de vigtigste statsretlige aktstykker indeholder afsnittet tillige et par bidrag af E. Elberling og P. Lauridsen. Den første har givet en selvfølgelig meget sammentrængt, men særdeles rosværdig oversigt over delingstankens historie, der yderligere fastslår den alt forud bekendte sandhed, at denne tanke vandt ulige større tilslutning i Tyskland end i Danmark; den anden har skitseret folkesprogets livsvilkår gennem tiderne og mere indgående behandlet sprogreskripterne af 1850—52. Om denne så stærkt angrebne ordning udtaler hr. Lauridsen en dom, der vidst i det hele og store nu må siges at være den almindelige i Danmark, men som får særlig betydning i hans mund: „Vore bestræbelser vare ikke udadledige, siger han, men i højmod, tålsomhed og retsind ragede de højt op over alt, hvad vor modstander nogensinde har vist på dette område.“

Håndbogens andet og ubetinget vigtigste hovedafsnit, det praktisk-politiske skal — efter forordet — give en redegørelse for de folke- og statsretlige, ad-

ministrative og politiske forhold, der har betydning for Nordslesvig. Det indledes passende med oversættelser af de tidligere delvis meget vanskelig tilgængelige fredstraktater for 1864 (med tilhørende grænsereguleringsprotokol og -kort) og 1866, Åbenrå-konventionen af 1872 og den præjsisk-østrigske overenskomst af 11. oktober 1878, hvorved § 5 sattes ud af kraft. I nøje tilslutning til freden i Wien og Åbenrå-konventionen findes desuden en overordentlig indgående og grundig anonym undersøgelse om „Danske Undersaatters traktatmæssige Retsstilling i Sønderjylland“ med et lille tillæg om optantbørnenes retsstilling, til hvilken redaktøren i bogens slutning har føjet overlandrettens betydningsfulde dom i den Helene Reimerske sag. Da jo netop disse forhold for tiden står i allerførste række, vil denne afhandling sikkert blive en af de allermest benyttede, tilmed da den er skreven så klart og fatteligt, som det vist overhovedet er muligt at behandle dette for lægmænd i så høj grad vanskelige spørgsmål, hvis inderste kerne ligger i forskællen mellem begreberne indfødsret og undersåtsforhold. Det følgende afsnit indeholder nordslesvigsk befolknings- og sprogstatistik, samt en oversigt over værnepligtsforholdene; dernæst gøres der rede for sammensætningen af de politiske repræsentationer, såvel rigsdagen som landdagen, og for befolkningens deltagelse i valgene, for kommunal- og retsvæsenet, kirke- og skolevæsenet, forenings- og presseretten. Endelig sluttes bogen med et nordslesvigsk biografisk lexikon, samt en tidstavle over de vigtigste begivenheder siden 1864.

Det vil af denne sammentrængte indholdsangivelse ses, at der i alle disse afsnit er samlet en sum af viden, som det enten tilforn var ganske umuligt for enkeltmand at skaffe sig, eller som i heldigste fald måtte sammenplukkes fra mange forskællige og underlige steder. Hvem falder således på at søge Åbenrå-konventionens text i den danske „Rigsdagstidende“ for 1882—83, det eneste sted hvor denne overenskomst vides at være trykt! At give en sagkyndig kritik af hele dette så forskælligartede materiale formår anmelderen ikke; jeg skal derfor indskrænke mig til nogle bemærkninger om de bidrag, der synes mig mest betydningsfulde. Et meget stort arbejde er således nedlagt i den af arkivassistent West udarbejdede befolknings- og erhvervsstatistik, idet stoffet har måttet uddrages direkte af de officielle tyske eller projsiske tabelværker, uden at man i nogen synderlig grad har kunnet skyde genvej ved benyttelsen af „Provinsialhåndbogen“. Spørgsmålet er dog, om der ikke er gjort lovlige meget ud af det. Selvfølgelig hører en selvmordsstatistik hjemme i en fuldstændig befolkningsstatistik, men jeg nægter ikke, at jeg med glæde vilde skænke forfatteren både selvmorderne og de fremmede religionsbændere, når jeg i stedet for kunde få en statistik over landejendommenes størrelse. At Nordslesvig er et udpræget bondeland, er jo bekendt nok, men det vilde være interessant at få dette talmæssig belyst, og en ligning mellem projsisk „reinertrag“ og dansk hartkorn lod sig vel nok finde. Medens hr. West dog havde sit materiale indsamlet, har H. V. Clausen først selv måttet tilvejebringe det grundlag, hvorpå han har

udarbejdet sit i allerhøjeste grad interessante kort over talesproget hos de bosatte grundejende mænd i et udsnit af Nordslesvig omfattende Åbenrå og Sønderborg amt samt Nørre Rangstrup herred; det har bl. a. den fordel fremfor samme forfatters tidligere offentliggjorte sproglig-statistiske kort, at det giver de absolutte tal, ikke blot procenttallene, der i så små enheder som en kommune let kan blive misvisende. I forening med redaktøren har han desuden bearbejdet statistiken over alle rigsdagsvalgene fra 1867—98, der her for første gang foreligger samlet i så detaljeret skikkelse. Foruden Gustav Johannsens læseværdige udsigt over den politiske udvikling siden 1864 og oversættelserne af de parlamentariske forhandlinger angående det nordslesvigske spørgsmål må endvidere fremhæves det meget vigtige af landdagsmand Hanssen-Nørremølle skrevne afsnit om rets- og forvaltningsvæsenet, der jo adskiller sig så stærkt fra de tilsvarende kongerigske forhold, at den rette forståelse frembyder store vanskeligheder, medens på den anden side netop denne forståelse er absolut nødvendig for enhver, der virkelig vil trænge ind i Nordslesvigernes stilling. Ikke mindst vanskeligt har det her været at overføre de tekniske tyske administrative og juridiske udtryk på dansk, og det må håbes, at håndbogens oversættelser må blive almenanerkendte, således at den tidligere forvirring i oversættelserne af institutioner som Schöffengericht og Schwurgericht nu må forsvinde. Til slut blot et par ord om det biografiske lexikon, der omfatter såvel danske som tyske, der efter 1864 har virket i Nordslesvig, Det har hidtil næsten

været umuligt at skaffe sig biografiske oplysninger om disse mænd, thi Dansk biografisk Lexikon standser for Sønderjyllands vedkommende med 1864, og dets store tyske sidestykke Allgemeine Deutsche Biographie medtager ikke nulevende personer. Det var derfor en fortræffelig idé af redaktøren at give os dette lexikon, men det har sikkert været en idé, der ingenlunde har været let at realisere. Ligesom Nordslesvigerne overhovedet — som rimeligt var — har forfattet flertallet af artiklerne i håndbogens praktisk-politiske del således også her, af de 101 levnedstegninger skyldes de 71 dem, og det fortjener at anføres, at biografierne af de tyske personligheder er skrevet roligt og sagligt uden lidenskab og uden brug af stærke adjektiver.

Med rette har håndbogen i det hele holdt sig fjærnt fra al polemik. Dens mål skulde jo heller ikke være at kritisere den prøjsiske styrelse af Nordslesvig, men at give så fyldige og pålidelige oplysninger som mulig om dette herredømme og befolkningens stilling til det for derigennem at skabe et solidt grundlag for forståelse og kritik. Hvorvidt dette formål er nået, kan naturligvis strængt taget først afgøres, når bogen har været benyttet i nogen tid, først og fremmest af bladmænd for hvem den vil være ganske uundværlig. Hverken redaktøren eller udgiveren behøver dog at være ængstelige for dommens udfald, tværtimod kan de allerede nu trygt indkassere den tak, enhver nationalt interesseret dansk, hvad enten han lever nord eller syd for Kongeåen, vil vide dem for denne gode og smukke bog.

M. Mackeprang.
